

Meisjes hebben hun onderwijs gevonden; nu de jongens nog

M. Volman

Inleiding

In 1946 verscheen in Pedagogische Studiën een artikel waarin (toenmalig redacteur) Martinus Langeveld zijn bezorgdheid uit over het onderwijs aan meisjes. Vanuit hedendaags perspectief is de aard van zijn bezorgdheid opmerkelijk. Volgens Langeveld hebben meisjes toegang tot jongensonderwijs gekregen. Ze waren welkom, “als ze maar *als meisje* geen eisen stelden aan de gastvrijheid”. Scholen bleven wat betreft curriculum en didactiek op jongens ingesteld, ook al werden meisjes toegelaten. Bijna zeventig jaar later wordt scholen exact het omgekeerde verweten. De schoolloopbanen van jongens verlopen inmiddels ongunstiger dan die van meisjes, en de oorzaak daarvoor wordt onder andere gezocht in onderwijsvormen die geschikt zijn voor meisjes dan voor jongens.

Het artikel van Langeveld illustreert mooi hoe nuttig het is af en toe terug te kijken in de tijd. Terugkijkend kunnen we ons verbazen, zowel over wat een gerespecteerd pedagoog anno 1946 allemaal vanzelfsprekend vond, als over de actualiteit van sommige van zijn standpunten. Dat kan helpen kritisch te kijken naar wat nu vanzelf lijkt te spreken: moet er in het onderwijs meer rekening gehouden worden met jongens?

Sekseverschillen in het onderwijs 1946-2013

In 1947 namen aanzienlijk minder meisjes dan jongens deel aan het voortgezet onderwijs, hun schoolloopbanen eindigden eerder, en velen waren leerling aan een MMS, een ‘lichtere’ variant van de HBS speciaal voor meisjes. De deelname van meisjes aan voortgezet en hoger onderwijs groeide echter gestaag, vooral nadat in de jaren zeventig van de vorige eeuw, na de onderwijskansen van leerlingen uit de arbeidersklasse, ook

die van meisjes aan de orde werden gesteld; er ging meisjestalent verloren. Terwijl dat leidde tot maatregelen om te bewerkstelligen dat meisjes hun ‘achterstanden’ zouden inhalen, werd vanuit feministische hoek ook gewezen op de rol die het onderwijs zelf speelde bij de achterstelling van meisjes. Je zou bijna zeggen dat Langeveld gehoor kreeg. Vrouwenstudies- en emancipatieonderzoek uit de jaren zeventig en tachtig liet zien dat curriculum en didactiek inderdaad op allerlei manieren waren afgestemd op jongens en dat het verborgen curriculum allerlei seksestereotiepe boodschappen bevatte. Vrouwen bleken veel minder voor te komen in leerboeken dan mannen, de meeste docenten hadden lagere verwachtingen van meisjes dan van jongens, meisjes kregen minder aandacht in de klas en de adviezen van decanen werkten traditionele studiekeuzen in de hand (Ten Dam, Van Eck & Volman, 1990).

Inmiddels is er aan de achterstand c.q. achterstelling van meisjes in het onderwijs een eind gekomen. De deelname van meisjes aan havo en vwo is sneller gegroeid dan die van jongens en sinds een jaar of twintig volgen meer meisjes dan jongens onderwijs op het hoogste niveau in het voortgezet onderwijs. Ook nemen meer meisjes dan jongens deel aan het hoger onderwijs, waar zij hun studie ook nog eens sneller doorlopen. Dit komt bovenop al langer bestaande verschillen: jongens nemen relatief vaker deel aan vormen van speciaal onderwijs, verlaten vaker voortijdig het onderwijs, doubleren vaker en stromen vaker af (Driessen & Van Langen, 2011). Dit zijn geen typisch Nederlandse of Vlaamse verschijnselen. In de meeste westerse landen verlopen de schoolloopbanen van meisjes gunstiger dan die van jongens en zijn hun schoolprestaties beter. Dat laatste is overigens in Nederland weer niet het geval. Er zijn gemiddeld nauwelijks sekseverschillen in citoscores en eindexamencijfers.

50

PEDAGOGISCHE
STUDIËN

2013 (90) 50-53

Van jongensonderwijs naar meisjesonderwijs?

Vanaf het eerste moment dat meisjes het beter leken te doen in het onderwijs dan jongens, klonken er bezorgde geluiden. Jongens zouden op school zichzelf niet mogen zijn; mannelijk gedrag zou in de klas niet worden gewaardeerd en meisjesgedrag zou de norm zijn geworden (Weaver-Hightower, 2003; Veendrick, Tavecchio & Doornenbal, 2004). De feminisering van het onderwijs werd aangewezen als een van de oorzaken. Juffen zouden niet houden van competitie, waar jongens zo goed bij gedijen en jongens die steeds grenzen opzoeken maar lastig vinden. In diverse onderzoeken is inmiddels aangetoond dat dit een onwaarschijnlijke verklaring is. Er werden geen verschillen gevonden in prestaties en welzijn tussen jongens die weinig respectievelijk veel vrouwelijke leerkrachten hadden gehad (Driessen & Doesborgh, 2004). Mannelijke en vrouwelijke leerkrachten beoordeelden jongens en meisjes niet anders met betrekking tot gedragsproblemen (Rietveld, Van Beijsterveldt & Boomsma, 2011); vrouwelijke leerkrachten bleken juist betere relaties met leerlingen, ook jongens, te hebben dan mannen (Spilt, Koomen & Jak, 2012).

Ook onderwijsvernieuwingen, met name de invoering van het Studiehuis, werden gezien als boosdoeners (Coenen, Meng & van der Velden, 2011). Dit kan echter geen verklaring zijn voor de geringere doorstroom van jongens naar havo en vwo; het beslissingsmoment daarvoor ligt namelijk al in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Andere hypothesen die wel worden genoemd zijn: de introductie van nieuwe werkvormen die minder bij de kwaliteiten van jongens zouden aansluiten, zoals coöperatief leren en werkvormen die een beroep doen op plannen en organiseren, en het toenemende talige karakter van het onderwijs (Jolles, 2010).

Interessant is in dit verband de discussie over co-educatie, ook door Langeveld besproken als een debat waarin soms onverwachte standpunten worden ingenomen. Aanvankelijk een verworvenheid, werden de voordelen van co-educatie voor meisjes

in de jaren zeventig van de vorige eeuw door feministen weer ter discussie gesteld; meisjes zouden in aanwezigheid van jongens op een meer seksesterotiepe manier benaderd worden en minder goed presteren (Ten Dam et al., 1992). De afgelopen dertig jaar was co-educatie echter de norm. Tot in 2011 een onderwijsbestuurder de aandacht van de media trok met een pleidooi voor aparte jongensklassen en de minister van OCenW zich genooddaakt zag de wenselijkheid daarvan te laten onderzoeken.

De vraag van dit onderzoek werd uiteindelijk breder geformuleerd: wat zijn succesvolle onderwijsaanpakken voor jongens in het voortgezet onderwijs? Op de dertien geselecteerde scholen voor voortgezet onderwijs waar jongens het opmerkelijk goed deden (weinig voortijdig de school verlaten, afstromen naar een lager onderwijstype of zittenblijven in vergelijking tot het landelijk gemiddelde), bleek men geen voorstander te zijn van aparte klassen voor jongens. De aanpak van deze scholen werd eerder gekenmerkt door aandacht voor individuele verschillen dan door groepsdenken. Typerend was een combinatie van structuur, regels en duidelijkheid enerzijds en een veilig pedagogisch klimaat en persoonlijke aandacht voor leerlingen anderzijds. Daarnaast was er veel aandacht voor leren plannen en organiseren van schoolwerk en voor verhogen van motivatie voor leren en school (Heemskerk, Van Eck, Kuiper & Volman, 2012).

Wat kunnen we van Langeveld leren?

Langeveld pleit uiteindelijk niet voor 'meisjesonderwijs'. Hij grijpt dit thema aan om een pleidooi te houden voor kindgericht onderwijs, aansluiten bij de behoeften van de individuele leerling. "De school moet zich richten naar de realiteit van het kind". En aangezien de school dat niet doet is er volgens Langeveld eigenlijk ook geen sprake van 'jongensonderwijs'. Zijn ideaal zijn scholen, "zo gedifferentieerd, dat ze [...] ook ingaan op de differentiatie binnen elk der geslachten zelf". Met zijn pleidooi

voor differentiatie zou Langeveld zo weer kunnen aansluiten bij het onderwijskundig onderzoek anno 2013, waar de vraag hoe leraren kunnen inspelen op verschillen tussen leerlingen een actueel thema is. Langeveld's voorspelling dat hier nog veel didactisch-psychologisch onderzoek te verrichten valt, is uitgekomen. Ook zijn verzuchting dat eindeloos differentiëren in een gewone school niet te doen is, is actueel. Evenals zijn roep om academisch geschoolde didactici die hiermee uit de voeten kunnen.

Wat we van Langeveld kunnen leren is dat het huidige 'jongensprobleem' niet alleen maar een sekseprobleem is. In wezen gaat het probleem dieper; het onderwijs schiet tekort en dat wordt door leerlingen die van de norm verschillen in hun onderwijsbehoeften of gedrag nadrukkelijk duidelijk gemaakt. Wanneer we erin zouden slagen aan te sluiten bij de behoeften van individuele leerlingen, gedifferentieerde instructie te geven, aansluitend bij verschillende capaciteiten, tempo's, interesses en leerstijlen, zou dat volgens Langeveld meisjes ten goede komen. Die redenering zou je nu op jongens kunnen toepassen. Deze redenering was in de jaren tachtig overigens ook al populair onder het motto: 'goed onderwijs voor meisjes is goed voor iedereen'. En ook hier werd gedaan op onderwijs waar rekening werd gehouden met de behoeften van individuele leerlingen.

Wat zou Langeveld hebben aan inzichten van nu?

Ondanks zijn aandacht voor individuele verschillen, is Langeveld ervan overtuigd dat "jongen en meisje ieder hun eigen productieproces hebben" en dat er iets bestaat als "de psychologie der vrouw", waar we in het onderwijs rekening mee moeten houden. Inmiddels weten we echter dat rekening houden met de behoeften van leerlingen risant wordt als er wordt uitgegaan van veronderstellingen over wat die leerling 'is'. Dat geldt helemaal als leerlingen benaderd worden als representant van een groep met bepaalde kenmerken. We weten inmiddels dat de verschillen tussen meisjes en jongens

onderling op veel punten groter zijn dan die tussen deze groepen. En vrouwenstudiesonderzoek heeft laten zien dat wat als mannelijk en vrouwelijk geldt varieert in de tijd en tussen culturen (Ten Dam et al., 1992). Terwijl de Franse school tot in de negentiende eeuw alleen geschikt werd geacht voor jongens, is Frans inmiddels een typisch meisjesvak. En terwijl men er ooit van overtuigd was dat boeken lezen een gevaarlijke bezigheid was voor vrouwen (de baarmoeder kon ervan verschrompelen), verslinden meisjes tegenwoordig series over vampiers en weerwolven, maar weten we niet hoe we jongens weer aan het lezen kunnen krijgen.

Ideeën over groepskenmerken blijken later vaak stereotypen of vooroordelen te zijn, die worden ingegeven door maatschappelijke gewoonten. Terwijl men denkt er de betreffende groep een dienst mee te bewijzen, worden individuen vastgepind op veronderstelde kenmerken: seksestereotiepe beelden worden bevestigd en er wordt onrecht gedaan aan individuen, in dit geval jongens, die niet voldoen aan het stereotiepe 'jongensbeeld'. Langeveld geeft er weinig blijk van het 'eigene' van meisjes te zien als mede cultureel bepaald en had verschillende maatschappelijke rollen voor meisjes en jongens voor ogen. Hoe vooruitstrevend en vooruitziend op sommige punten ook, blijft hij kind van zijn tijd.

Slot

Zowel Langeveld, die pleit voor onderwijs dat past bij meisjes, als de hedendaagse voorvechters van 'recht doen aan jongens', hebben de neiging te vertrekken vanuit veronderstellingen over hoe meisjes resp. jongens zijn, om daar dan vervolgens het onderwijs bij te laten aansluiten. Onderwijs draait echter niet alleen om aansluiten bij leerlingen; het is bedoeld voor het verder ontwikkelen van hun capaciteiten. Het is voor alle leerlingen, meisjes én jongens, belangrijk om goed te leren samenwerken, plannen en organiseren, en het is voor alle leerlingen goed om te leren omgaan met competitie en hun grenzen te verkennen, of dat nou bij hen aansluit of niet. Het heeft

ook niet veel zin om te klagen dat het onderwijs zo talig is geworden. De maatschappij is talig en we bewijzen jongens (en meisjes) een dienst door hun taalontwikkeling te stimuleren. Laten we het dus maar houden op Langevelds gedifferentieerde onderwijs. Als we werk gaan maken van meer op jongens afgestemd onderwijs, lopen we bovendien het risico dat we straks weer even ver zijn als in 1947 en geconfronteerd worden met klachten dat meisjes aan jongensonderwijs moeten meedoen.

Literatuur

- Coenen, J., Meng, C. & Velden, R. van der (2011). *Schoolsucces van jongens en meisjes in het HAVO en VWO: waarom meisjes het beter doen*. Maastricht: ROA.
- Dam, G. ten, Eck, E. van, & Volman, M. (1992). *Onderwijs en sekse. Een verkenning van researchprogramma's*. 's-Gravenhage: DCE/STEO.
- Driessen, G., & Doesborgh, J. (2004). *De feminisering van het basisonderwijs*. Nijmegen: ITS.
- Driessen, G. & Langen, A. van (2011). Staan jongens in het primair en voortgezet onderwijs op achterstand? *Pedagogische Studiën*, 88(5), 322-338.
- Heemskerk, I., Eck, E. van, Kuiper, E., & Volman, M. (2012). *Succesvolle onderwijsaanpakken voor jongens in het VO*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.
- Jolles, J. (2010). *Ellis en het verbreinen. Over hersenen, gedrag en educatie*. Amsterdam/ Maastricht: Neuropsych Publishers.
- Rietveld, M., Van Beijsterveldt, C., & Boomsma, D. (2011). Sekse van de leerkracht en probleemgedrag bij leerlingen. *Pedagogische Studiën*, 88(2), 59-72.
- Spilt, J. L., Koomen, H. M. Y., & Jak, S. (2012). Are boys better off with male and girls with female teachers? A multilevel investigation of measurement invariance and gender match in teacher-student relationship quality. *Journal of School Psychology*, 50, 363-378.
- Veendrick, L., Tavecchio, L., Doornenbal, J. (2004). Jongens als probleem: Inleiding bij het Themadeel. *Pedagogiek*, 24(1), 12-22.

Weaver-Hightower M. B. (2003). The "boy turn" in research on gender and education. *Review of Educational Research*, 73, 471-498.

Auteur

Monique Volman is hoogleraar onderwijskunde bij de afdeling Pedagogiek, Onderwijskunde en Lerarenopleiding van de Universiteit van Amsterdam.

Correspondentieadres: M.L.L.Volman@uva.nl

Abstract

Girls have found their education; now it is the boys' turn

In 1947 an article was published in *Pedagogische Studiën* in which the Dutch pedagogue Martinus Langeveld expressed his concerns about girls' education. According to Langeveld girls had acquired access to education previously reserved for boys. However, schools had remained tuned to boys. Nowadays, similar concerns are voiced with respect to boys. Girls have redressed their disadvantage in education and it is boys who are lagging behind now. It is being suggested that one of the reasons is that schools do not take boys' needs into account. In this contribution it is argued that Langeveld's plea for taking into account the individual learning needs of students and for more differentiation in education is still topical. On the other hand his ideas about what girls' needs are, based on a female psychology, reflect gender stereotypes typical of his time. Realizing this, may help us take a critical look at pleas for tailoring education more to boys' educational needs.